

การกลปนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาระหว่าง
พุทธศตวรรษที่ 21–ต้นพุทธศตวรรษที่ 23

Kalpana in The Songkhla Lake Basin Area during 21st
Century to The Beginning of
The 23rd Century of The Buddhist Eras

อารยา ดำเรือง¹ และชัยวุฒิ พิชะกุล²

Araya Damruang¹ and Chaiwut Piyakoon²

¹เจ้าหน้าที่บริหารงานชำนาญการ., ฝ่ายบริหารวิทยาเขตพัทลุง มหาวิทยาลัยทักษิณ พัทลุง 93210

²นักวิจัยชำนาญการ., ข้าราชการบำนาญสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

บทคัดย่อ

การกัลปนาวัดเป็นพิธีบุญที่พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่วัดหรือคณะสงฆ์บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 โดยทรงถวายที่ภูมิตานที่เลนขุบาท ไธนา วัดสูงของและข้าพระ โยมสงฆ์ให้แก่วัดและคณะสงฆ์ที่สำคัญ คือ คณะสงฆ์ คณะป่าแก้ว วัดเขียนบางแก้วและวัด สทัง ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา และคณะสงฆ์คณะลังกาชาติ วัดราชประดิษฐฐาน หรือวัดพะโคะ ทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบ เนื่องจากดินแดนบริเวณนี้ถูกโจมตีจากโจรสลัดมลายูกลุ่มอาแจอาหฺรูและกลุ่มอุยงคตนะ ทำให้บ้านเมืองและวัดวาอารามเสียหายมาก กษัตริย์อยุธยาจึงทรงโปรดให้วัดและคณะสงฆ์เป็นศูนย์กลางในการรวบรวมผู้คน สร้างระบบ การปกครองคณะสงฆ์แบบกรมวัด ทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างคณะสงฆ์กับอำนาจท้องถิ่น เกิดการขยายตัวของชุมชนและเจ้าคณะสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรม จนถึงสมัย รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงประกาศยกเลิกระบบการกัลปนาวัด หลังจากได้ ทรงประกาศเลิกทาส พ.ศ. 2417–2435

คำสำคัญ : กัลปนาวัด ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เลนขุบาท

Abstract

“Kallapana” to Buddhist temple referred to a royal ritual ceremony that the king of Ayutthaya Empire gave rights to make use over lands and properties to temples or Buddhist hierarchy in Songkhla Lake Basin during 21st – 23rd Buddhist Era. The king gave lands, ranges, fields including necessary utensils and followers on the West of Songkhla Lake to Buddhist hierarchy of Pa Kaeo, Wat Khien Bang Kaeo, and Wat Satang, while the lands on the East of the lake to Buddhist hierarchy of Langka and Wat Pakho. The royal ceremony was held due to the fact that the areas were attacked by Melayu pirates of Aje Ahru and Uyong Katano that had destroyed a lot of the country and temples. The king of Ayutthaya then made temples and Buddhist hierarchies to be the center bases to collect the people and

established system government of hierarchy to balance the power of hierarchy and local administration that made expansion of community while the head of hierarchy was the leader in culture. Until the King Rama V of Rattanakosin Kingdom repealed the system of “Kallapana” to Buddhist temple after the emancipation in B.E. 2417-2435.

Keywords : Kallapana, SongKhla Lake Basin, Ranges

บทนำ

ดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นดินแดนที่มีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์และได้ค่อย ๆ พัฒนาเป็นชุมชนเป็นบ้านเป็นเมืองมาอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา ในสมัยนี้ได้เกิดชุมชนโบราณที่สำคัญขึ้นทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาหรือบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ มีชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์หลายชุมชน เช่น ชุมชนโบราณสทิงหม้อ-ปะโอ ชุมชนโบราณสทิงพระ ชุมชนโบราณสีหยัง ชุมชนโบราณพะโคะ-เขาควหา เป็นต้น ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา อันเป็นที่ตั้งของจังหวัดพัทลุง ได้พบหลักฐานชุมชนโบราณบริเวณเขาควหาสวรรค์และเขาอกทะลุ ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 ชุมชนโบราณสทิงพระได้พัฒนาขึ้นเป็นเมืองสทิงพระหรือสทิงปุระ เอกสารเพลานางเลือดขาวหรือตำนานนางเลือดขาว เรียกว่า “กรุงสทิงพารานสี” [1] ซึ่งเป็นเมืองหรือรัฐที่อยู่ภายใต้อำนาจรัฐศรีวิชัยและตามพหุรงค์ตามลำดับ เมืองสทิงพระนี้เป็นศูนย์กลางการปกครองชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-18 และยังมีฐานะเป็นเมืองท่านานาชาติด้วยที่มีความสัมพันธ์กับจีน อินเดีย และอาหรับ การค้าขายทำให้เมืองสทิงพระและชุมชนใกล้เคียงมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ดินแดนบริเวณนี้ ได้แก่ การเข้ามาเผยแผ่ของศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่ในระยะแรกเป็นพุทธศาสนาเถรวาทและลัทธิมหายาน ดังได้พบหลักฐานพระพุทธรูปจำหลักหินทรายที่พังแฟงใกล้กับเมืองสทิงพระ และพบเศียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรจำหลักศิลาที่วัดธรรมโฆณ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีอายุประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 11 – กลางพุทธศตวรรษที่ 12 [2] นอกจากนี้ยังได้พบพระโพธิสัตว์มัญชุศรี พระโพธิสัตว์

อวโลกิเตศวรสมันตมุข พระโพธิสัตว์ปัทมปาณี นางสยามตารา พระวัชรโพธิสัตว์ และท้าวชุมพล หรือท้าวภูเวรในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระจำนวนมาก ส่วนทางด้านฝั่งตะวันตกของ ทะเลสาบสงขลา ได้พบหลักฐานพระพิมพ์ดินดิบเป็นรูปพระโพธิสัตว์ นางตารา ท้าวภูเวร จำนวนมาก ในถ้ำคูหาสวรรค์และถ้ำเขาอกทะลุ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้คนบริเวณนี้นับถือพุทธ ศาสนาฝ่ายมหายานนิกายวัชรยานหรือมนตรยานที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาจากอินเดียและ ชาว ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา การเมืองและการค้าของดินแดนแถบนี้ ได้เป็นอย่างดี จนกระทั่งพุทธศตวรรษที่ 17–18 พุทธศาสนาจากกัมพูชาได้เข้ามามีอิทธิพล ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามากขึ้น ดังได้พบพระพิมพ์ดินเผาที่บ้านพังขาม อำเภอสทิงพระ และพระพุทธรูปหล่อสำริดพบที่วัดสามถี (ร้าง) อำเภอร่อนตะโพก จังหวัดสงขลา เป็นแบบศิลปะเขมรหรือศิลปะแบบลพบุรี อันแสดงให้เห็นอิทธิพลวัฒนธรรมกัมพูชาอย่างชัดเจน หลังพุทธศตวรรษที่ 16 รัฐศรีวิชัยได้เสื่อมอำนาจลง ทำให้อิทธิพลของพุทธศาสนาเถรวาท มหายาน นิกายวัชรยานหรือมนตรยานค่อย ๆ เสื่อมหมดไปจากดินแดนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

หลังพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่อพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เผยแผ่เข้าสู่ภาคใต้ผ่านเมือง นครศรีธรรมราช และเข้าไปมีอิทธิพลในดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่พุทธ ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา [3] ทำให้ผู้คนบริเวณนี้หันมานับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ โดยมีเมืองพัทลุงที่เกิดขึ้นใหม่ (โคกเมืองบางแก้ว) ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา เป็น ศูนย์กลางการปกครองฝ่ายอาณาจักรแทนที่เมืองสทิงพระที่เสื่อมถอยไป และในพุทธ ศตวรรษที่ 21 ทางฝ่ายพุทธจักรได้เกิดศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ขึ้น 2 แห่ง คือ คณะ สงฆ์คณะลังกาป่าแก้วหรือคณะป่าแก้ว มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดเขียนบางแก้วและวัดสทิง (ใหญ่) ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา และคณะสงฆ์คณะลังกาขาคีหรือคณะกาขาคี มี ศูนย์กลางอยู่ที่วัดราชประดิษฐ์ฐาน (วัดพะโคะ) ทางด้านฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ศูนย์กลางคณะสงฆ์ทั้ง 2 แห่งนี้มีบทบาทสำคัญทางด้านการปกครองคณะสงฆ์และการถว้ งดุลาอำนาจในท้องถิ่น โดยพระมหากษัตริย์จากกรุงศรีอยุธยาได้นำระบบการกลบนาวัดมาใช้ กับคณะสงฆ์ทั้ง 2 และวัดบิหาร เพื่อสร้างความมั่นคงทางพุทธจักรและอาณาจักรที่มีวัด เป็นศูนย์กลาง มีเจ้าคณะสงฆ์ปกครองและเป็นผู้นำทางวัฒนธรรมได้สร้างความเจริญรุ่งเรือง ให้กับดินแดนบริเวณนี้เป็นอย่างมากภายใต้ระบบการกลบนาวัด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา ค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้ทราบถึงประวัติการกลบนาวัด ขั้นตอนและวิธีการกลบนาวัดและ ผลกระทบที่สืบเนื่องจากการกลบนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาวินิจฉัยการกลับนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้มีนักวิชาการและนักวิจัยศึกษาไว้บ้างแล้ว แต่ยังไม่ครอบคลุมทั้งหมด มีตัวอย่างดังนี้

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ศึกษา “พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยอยุธยา” พบว่ามีการกลับนาวัดอย่างน้อย 6 ครั้ง คือ การกลับนาวัดสมัยพระยาธรรมรังษีเป็นเจ้าเมืองพัทลุง พ.ศ. 2057 กลับนาวัดพะโคะ สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ กลับนาวัดสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี (หลวงพ่อดุสิต) กลับนาวัดพะโคะสมัยพระครูธรรมวิภากรรรมณีศรีสัทธรรมมาทิพ และการกลับนาวัด สมัยพระเพทราชา พ.ศ. 2242 [15]

ส่วน ชัยวุฒิ พิชะกุล ได้ศึกษาการกลับนาวัดทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา พบว่ามีการกลับนาวัดไม่น้อยกว่า 6 ครั้ง ได้แก่ การกลับนาวัดเขียนบางแก้วและวัดสทั้งสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. 2091-2111 การกลับนาวัดเขียนบางแก้วและวัดสทั้งสมัยสมเด็จพระเพทราชา พ.ศ. 2242 การกลับนาวัดเขียนบางแก้วและวัดสทั้งสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พ.ศ. 2472 การกลับนาวัดเขาอ้อ สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2284 การกลับนาวัดควนลบ สมัยสมเด็จพระนารายณ์ พ.ศ. 2219 และการกลับนาวัดคูหาสวรรค์ ลงวันที่พฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น 1 ค่ำ ปีฉลู นักสตรเบญจก [20]

นอกจากนี้ สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้วิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า บริเวณทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกมีความเจริญมาก่อนพุทธศตวรรษที่ 10 ชาวอินเดียได้นำศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในบริเวณนี้ พุทธศาสนามีทั้งลัทธิมหายานและเถรวาท มีความเจริญมากในสมัยศรีวิชัย ต่อมาพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ได้เข้ามาประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18 ในสมัยอยุธยาเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองพัทลุง มีการแบ่งคณะสงฆ์ออกเป็น 4 คณะ และตำแหน่งพระครู 4 รูป คือ พระครูภาแก้ว พระครูการาม พระครูภาชาต และพระครูภาเดิม และมีการกลับนาวัดพะโคะพร้อมเขียนแผนที่ภาพกลับนาวัดขึ้นประมาณสมัยสมเด็จพระนารายณ์ หลัง พ.ศ. 2223 [15]

การศึกษาและวิจัยพุทธศาสนาและการกลับนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาดังกล่าวพบว่ามีน้อยมาก ทำให้องค์ความรู้ทางด้านนี้ขาดหายไปด้วย จึงจำเป็นต้องศึกษาการกลับนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ทางด้านนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการกลั่นนำวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 23

ระเบียบวิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวิธีการดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1. วิธีการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการดำเนินการเก็บข้อมูลดังนี้

1.1 ข้อมูลจากเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของพุทธศาสนาและเอกสารการกลั่นนำวัดในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น จดหมายเหตุ ไบบอกร สารตรา ตำนาน พงศาวดาร กลั่นนำวัดหัวเมืองพัทลุง เป็นต้น

1.2 ข้อมูลภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจโบราณวัตถุสถานที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาในพื้นที่ศึกษา การสังเกตและการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์ใช้วิธีบันทึกเสียงลงในแถบบันทึกเสียง และ/หรือจดบันทึกตามเหมาะสม โดยการสัมภาษณ์ชาวบ้าน ผู้รู้ในท้องถิ่น และพระสงฆ์ ส่วนการสังเกตใช้วิธีจดบันทึกและถ่ายภาพประกอบ

1.3 ข้อมูลจากการประชุมสัมมนา การรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมสัมมนาเชิญผู้มีความรู้ทางพุทธศาสนา พระสงฆ์ในท้องถิ่น ร่วมระดมความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ในแต่ละประเด็นของการวิจัย

2. วิธีการประมวลผล ได้ดำเนินการดังนี้

2.1 นำข้อมูลที่ได้รวบรวมได้จากเอกสารต่าง ๆ มาศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์อย่างละเอียดตามขอบเขตด้านเนื้อหา

2.2 นำข้อมูลที่ได้รวบรวมได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต การสัมมนา และการสำรวจภาคสนามมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์ สังเคราะห์อย่างละเอียดตามขอบเขตด้านเนื้อหา

2.3 นำข้อมูลจากข้อ 2.1 และข้อ 2.2 มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และเก็บข้อมูลเพิ่มในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ ตามขอบเขตด้านเนื้อหา

2.4 นำข้อมูลจากข้อ 2.1 ข้อ 2.2 และข้อ 2.3 มาศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดตามขอบเขตด้านเนื้อหา

3. วิธีการนำเสนอผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์และมีภาพประกอบบางตอน

พลการศึกษา

กำเนิดกลปนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การกลปนาวัดหรือการพระราชทานพระบรมราชูทิศเพื่อกลปนาวัดเป็นเรื่องที่พระมหากษัตริย์ทรงพระบรมราชูทิศพระราชนิพนธ์ที่ภูมิตานหรือที่ดินไร่นาอันเป็นของหลวงให้แก่วัดหรือพระสงฆ์แห่งพุทธศาสนา เพื่อใช้บำรุงรักษาวัดวาอาราม รวมทั้งการถวายผู้คนชายหญิงที่เรียกว่า “ถวายข้าพระโยมสงฆ์” หรือข้าพระคนทานให้แก่วัดใดวัดหนึ่งเป็นเด็ดขาด ใครจะล่วงละเมิดมิได้ และถวายธรรณสงฆ์ อันได้แก่ การโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินไร่นาสาโทถวายเป็นของสงฆ์เก็บผลประโยชน์อุทิศแก่วัดใดวัดหนึ่งที่ทรงพระบรมราชูทิศนั้น แต่ละวัดจะต้องมีพระเถระเจ้าคณะสงฆ์หรือเจ้าอาวาสเป็นผู้กำกับดูแลด้วย ส่วนผู้คนที่ไปถวายพระโยมสงฆ์นั้นก็ให้ไว้เพื่อเป็นผู้ปรนนิบัติพระสงฆ์ บำรุงรักษาวัด และทำไร่นาเพาะปลูกพืชผลบนพื้นที่ดินที่ทรงพระบรมราชูทิศพระราชนิพนธ์เพื่อนำผลผลิตนั้นให้แก่สงฆ์และเป็นสมบัติของสงฆ์เป็นปัจจัยบำรุงเลี้ยงชีวิต เพื่อจะได้บำเพ็ญสมณธรรมมีต้องกังวลในเรื่องอาหาร [4]

การกลปนาวัดเดิมคงมีมาในศาสนาพราหมณ์ก่อนที่มีการอุทิศที่ดิน แรงงานคน พืชผล สัตว์ และสิ่งของต่าง ๆ ให้แก่เทวสถานของศาสนาพราหมณ์ [5] ต่อมาพุทธศาสนาเถรวาทได้นำประเพณีการกลปนาวัดมาใช้อย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 หรือก่อนหน้านั้น [5] ส่วนในภาคใต้ของไทยมีหลักฐานว่า การกลปนาวัดได้เกิดขึ้นในพุทธศาสนาเถรวาทก่อนอย่างน้อยตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 14 ดังหลักฐานปรากฏในจารึกหลักที่ 23 ได้จัดทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1318 จารึกนั้นได้เล่าว่าพระเจ้ากรุงศรีวิชัยโปรดให้พระราชสถาปนาวิหารอันวยการสร้างพระปฏิมาชัยพุทธ ซึ่งเป็นมิ่งขวัญสัญลักษณ์แห่งการเผด็จศึกทุกทิศพร้อมด้วยรูปพระโพธิสัตว์ปัทมปาณีและพระโพธิสัตว์วัชรปาณี แต่ละองค์ประทับอยู่ในจิตยนิกะ (เจดีย์ปราสาท) องค์ละปราสาท เมื่อสร้างแล้วก็ป็นธรรมเนียมที่ต้องพระราชทานข้าพระพร้อมทั้งที่ไร่นาอันจะเกิดผลบำรุงกลปนาวัดตามสมควร และโปรดให้มีพระเถระผู้เป็นหัวหน้าอยู่กำกับกลปนาวัดนั้นด้วย ต่อมาภายหลังพระสงฆ์ฝ่ายทักษิณยานหรือฝ่ายเถรวาทได้รับไปใช้ปฏิบัติสืบแบบกลปนาวัดนั้นต่อ ๆ กันมา โดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงคำเรียกตามภาษาสันสกฤตมาเป็นคำเรียกตามภาษามคธหรือบาลี [4] หลังพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ประเพณีหรือระบบการกลปนาวัดได้แพร่หลายไปตามวัดสำคัญต่าง ๆ ในภาคใต้อย่างแพร่หลาย เช่น การกลปนาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การกลปนาวัดท่าช้าง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น ส่วนในบริเวณดินแดนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่าได้มีการกลปนาวัดเกิดขึ้นอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา โดยมีการพระราชูทิศเพื่อกลปนาวัดให้แก่วัดเขียนบางแก้ว

และวัดสทัง วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) เนื่องจากวัดทั้ง 2 เป็นศูนย์กลางการปกครอง คณะสงฆ์จึงได้กล่าวมาแล้ว ในเรื่องมูลเหตุของการกัณนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นั้น สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้เสนอความเห็นไว้ว่าอาจกระทำได้หลายกรณี ดังนี้

1. วัดวาอารามเหล่านั้นเคยมีการพระบรมราชูทิศเพื่อกัณนามาก่อนแล้ว แต่พระดำรัหากัณนาพระบรม ราชูทิศนั้นชำรุดหรือสูญหาย จึงขอพระราชทานทำใหม่หรือบูรณะใหม่สนองพระตำราเดิม

2. การเกิดศึกสงครามหรือโจรสลัดมลายูกำลังเข้าทำลายบ้านเมือง วัดวาอารามเป็นเหตุให้ข้าพระโยมสงฆ์หลบหนีกระจัดกระจายหรือถูกกวาดต้อนไปเป็นเชลย ทำให้ไม่สามารถรวบรวมข้าพระโยมสงฆ์คืนมาได้ เนื่องจากขาดหลักฐานยืนยันหรือด้วยเหตุที่เจ้าเมืองกรมการเมือง เอาข้าพระโยมสงฆ์ไปใช้งานประโยชน์ส่วนตัวหรือไปช่วยราชการงานเมืองอันขัดกับที่เคยพระราชทานไว้แต่ก่อน

3. การสร้างหรือบูรณะศาสนสถานใหม่ เช่น การสร้างหรือบูรณะวิหาร อุโบสถ เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น จึงได้ถวายพระราชกุศลขอพระราชทานให้เบิกญาติโยมและไร่นาโดนต้นตาลผลารามิสที่ภูมิตานขาดออกจากส่วยหลวง ให้เป็นข้าพระโยมสงฆ์และที่ภูมิตานกัณนา

การกัณนาวัดบริเวณดินแดนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงพอจะแบ่งเป็นกลุ่มสำคัญได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคณะลังกาชาติ วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) และกลุ่มคณะลังกาแก้วหรือคณะปาแก้ว วัดเขียนบางแก้ว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การกัณนาวัดกลุ่มคณะลังกาชาติวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ หัวเมืองพัทลุง

วัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะเป็นวัดใหญ่ที่สำคัญในฐานะที่ตั้งศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์คณะลังกาชาติ ซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาหรือบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ คณะสงฆ์แห่งนี้เป็นปรากฏหลักฐานการกัณนาวัดอย่างน้อยประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 หรือไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 20 การกัณนาวัดเริ่มปรากฏให้เห็นในสมัยที่พระยาธรรมรังค์ลเป็นเจ้าเมืองสทิงพระ ประมาณ พ.ศ. 2057 [6] ในสมัยนี้พระยาธรรมรังค์ลได้นิมนต์พระมหาโณมทัสสีไปอยู่เชิญพระมหาธาตุเจ้ามาแต่ลังกาทวิปมาก่อพระเจดีย์สูง 1 เส้น บรรจุพระมหาธาตุแล้วสร้างวัดทำอุโบสถ ธรรมศาลา วิหาร และก่อกำแพงล้อมเป็นเขตวัดสูง 6 คอก ณ เชิงเขาพิพทสิงห์ เรียกว่า “วัดหลวง” แล้วบอกถวายพระราชกุศลเข้าไปกรุงศรีอยุธยาโปรดเกล้าฯ ให้มีตราพระราชสีห์และตราพระโกษาธิบดีออกมาเบิกข้าส่วยและที่ภูมิตาน เรือกสวนไร่นาขาดออกจากส่วยหลวงเป็นข้าโปรดคนทานพระกัณนา

ไว้สำหรับวัดหลวงสืบไป [6] หลักฐานดังกล่าวสอดคล้องกับเอกสารกัลปนาวัดจังหวัดพัทลุงที่ได้รับรู้ว่า

เมื่อขณะพญาธรรมรังค์ลกินเมืองสทิงพระ และนิมนต์พระมหาโณมทัสสีให้ไปเอากระบวนพระมหาธาตุเจ้ามาแต่เมืองลังกา และมาก่อพระศรีรัตนมหาธาตุเจ้าสูงเส้นหนึ่ง และทำพระวิหารพระธรรมศาลา แลทำพระวิหารอุโบสถ แลกำแพงรอบ และสูงกำแพงนั้น 6 คอก และเอากระบวนพระศรีรัตนมหาธาตุและพระวิหารเข้าไปถวายถึงกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา และสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชสัถาและยกญาติโยม และที่ภูมิสัตแลร่นาโดนตต้นตาลผลารามิส ยกขาดออกจากส่วยหลวงให้เป็นข้าโปรดคนทานพระกัลปนาสำหรับพระศรีรัตนมหาธาตุ และมีตำราไว้ชั่วพระจันทร์ พระอาทิตย์ อันสถิตในโลกายนี้ขาดออกจากส่วยหลวง [7]

การพระบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาวัดในครั้งนี้ที่เกิดขึ้นน่าจะสันนิษฐานได้ว่าเกิดจากการสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ พระวิหาร พระธรรมศาลา พระอุโบสถและกำแพงวัดราชประดิษฐานหรือวัดพะโคะที่เรียกว่า “วัดหลวง” แต่อย่างไรก็ตาม การกัลปนาวัดราชประดิษฐานมีหลักฐานชัดเจนในสมัยของพระครูเทพราชเมาฬีศรีปรมาจารย์ สมัยพระครูธรรมทิวากรวรมุณีศรีสัทธรรมมาทิพ และสมัยสมเด็จพระราชมนูสีมามีรามคุณูปมาจารย์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การกัลปนาสมัยพระครูเทพราชเมาฬีศรีปรมาจารย์ราชประชา ประมาณ พ.ศ. 2146 – 2156 การกัลปนาครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากบ้านเมืองวัดวออารามบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา และหัวเมืองใกล้เคียงถูกกลุ่มโจรสลัดของคตนะเข้าปล้นทำลายบ้านเมืองวัดวออารามเสียหายมาก ข้าพระโยมสงฆ์แตกกระจัดกระจายไปต่างเมืองพระครูเทพราชเมาฬีศรีปรมาจารย์ราชประชา เจ้าคณะลังกาชาติจึงได้เดินทางเข้าไปถวายพระพรพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อให้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาใหม่ ดังที่ “สำเนาหนังสือครั้งกรุงเก่า” ระบุไว้ว่า

ตัสส วัสสตี ศุภมัสตุ เภาะนัษัตร์ ผัดคณมาสศุรปักข์
เตติถัพพหัสบตีสารกาลพระบาทสมเด็จพะเอกาทสรฐฐิศวรบรม
นารถบรมบพิตรพระพุทเจ้าอยู่หัว เสด็จสถิตย์เตจัทฐัตถยาโรค
คภพในพนังกตรพิมาน อันเป็นสถานบูรพาภิรมหาปราสาทเทียบ
ออกพระศรีภุมิปัญญาราชเสนาบดีศรี สาลักษณัธรรคมหาอำมาตย์
นำฎีกาสมเด็จพะสังฆราชาธิบดีศรีสังฆปริณายกคิลกมหาสามีศรี
วิมลธรรมวิสุทธีพุทโฆษาจารย์วงษ์สราดุลย์ อธิคุณดลมหันตสพไตร
โลกนารถสหฤไทยธยาคุณฤทธิไทยทิพยมาอรรมาจารย์บพิตร
สถิตในพระศรีรัตนมหาธาตุ แลพระครูเทพราชเมาศีศรีปรมาจารย์
ราชประชาหัวเมืองพะไต่ะคณะลังกาชาติเข้ามาถวายพระพรบรร
พราชกุศล แลพระราชตำราเดิมโบราณราชประเพณี เข้ามาถวาย
พระพรว่า เดิมบูรพกษัตริย์ราชิราชมีพระราชศรัทธาให้ทำเป็นพระ
ราชตำราไว้ว่า เดิมญาติพระราชเมาศีศรีปรมาจารย์ศรีบรมสมไว้
ทั้งหญิงชาย 200 หัวงานมีเศษ ผูกไว้ให้เป็นข้าพระศรีรัตนมหาธาตุ
ในพระระเบียงพระไพหารอุโบสถาธิกรรม พระธรรมศาลา พระ
ศรีมหาโพธิ์ พระพุทธรูปสถูป พระปฏิมากร การเปรียญ แลมีพระ
ราชฤทธิไทยทราบในพระตำราถวายนั้น แลมีพระราชศรัทธาไว้ตามพ
ระราชทานพระกัลปนาแต่โบราณราชประเพณี [7]

การกัลปนาสมัยพระครูธรรมวิภากรวรมุณีศรีสัทธรรมมาทิพ การกัลปนาครั้งนี้เกิดขึ้น
หลังจากกลุ่มโจรสลัดของคณะเข้าปล้นทำลายบ้านเมืองบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
ซึ่ง สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ เสนอว่าการกัลปนาครั้งนี้ตรงกับปีจอโทศก จ.ศ.1032 หรือ
พ.ศ.2213 สมัยสมเด็จพระนารายณ์ [8] แต่หลักฐานจากเอกสารกัลปนาวัด จังหวัดพัทลุง
ได้ระบุไว้ว่า

วันพฤหัสบดี เดือน 11 ขึ้น 6 ค่ำ ปีจอชัษตร โทศก
ศักราช 977 พระศรีสรรเพชญ์สมเด็จพระบรมบพิตรเสด็จ คชานภั้ววิวิ
โดยทักษิณทิศดุสิตมหาปราสาทพระราชมนเทียรแห่งวังพระบาตร
จึงออกพระศรีภุมิปัญญาราชเสนาบดีศรีสาอลักษณ์นำพุทฎีกา

สมเด็จพระสังฆราชอาธิปัตติศรีสังฆปริณายกบพิตร แก่ล้งถวายเป็นมงคล
ทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยสาธุการในพุทธศักราช
สมเด็จพระสังฆราชบพิตรให้สวดทูลพระกรุณาสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร
ทรงทศพิศราชธรรม ด้วยพระกรุ้มงคลราชูจิตรีสัตตธรรมเกียรติ
หัวเมืองนครศรีธรรมราชแก่พระครูธรรมเทวารบวรนิเวศศรีธรรมราชาพิ
หัวเมืองพัทลุงเขาบรรพต ปลัดวินัยธรแลสงฆ์ทั้งหลายเข้าไปถวาย
พระพรว่าพระศาสนาวัตรราชประดิษฐานพระมาลิกเจดีย์สูงแสนห้า
วาและมี ณ บนพระพุทธรูปเขาบรรพตพระโค และวัดวาอาราม
จังหวัดพัทลุง ว่าอุชงฆตนะมาปล้นเมืองและเผาอุทวิหารแลพระ
ธรรมศาลา อุโบสถอารามแลธรรมณรายพระพุทธรูปสันองค์มาหา
มารพิชัยทำลายเสีย และพระครูแลสงฆ์ทั้งหลายจะเอาคน
พระกลบนา ซึ่งมีในท้องพระตำราพระราชโองการแต่พระอัยกาธิราช
และบัญชาให้นายสามจอมแลบุญชี ขุนอินทปัญญาโดยบุรพกษัตริย์
อุทิศไว้สำหรับพระพุทธรูปเจ้าและอารามทั้งหลาย แต่ก่อนนั้นเลิก
พระศาสนาให้บริบูรณ์ไซ้ และเจ้าเมืองและปลัดเจ้าเมืองและ
กรมการทั้งหลายเบียดเบียนเอาไปเป็นมหาดบอโหน เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า
เป็นอาตมาประโยชน์และมีได้รักษาศาสนา โดยพระตำราพระราช
อุทิศไว้แต่ก่อนนั้น ๆ [7]

การกัลปนาครั้งนี้ที่หลักฐานระบุว่าตรงกับวันพฤหัสบดี เดือน 11 ขึ้น 6 ค่ำ ปีมอ
 ฤกษ์ศก จุลศักราช 977 ตรงกับ พ.ศ. 2158 แต่ปีนี้เป็นปีเถาะสัปตศกไม่ใช่ปีจอโทศก
 ถ้าเป็นปีจอโทศกจะตรงกับจุลศักราช 972 หรือ พ.ศ. 2153 ซึ่งวินัย พงศ์ศรีเพียร ได้เสนอ
 ว่าตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2153 สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม [9]

การกัลปนาสมัยสมเด็จพระราชมนูที่สามมีรามคุณูปมาจารย์หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะ การกัลปนาครั้งนี้น่าจะเกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2171 เนื่องจากสมเด็จพระราชมนูนี้ เกิดประมาณ พ.ศ. 2171 ดังหลักฐานใน “ย่อเขาดำราหมื่นตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง” ได้ระบุไว้ว่า “อยู่มาแล้วไซ้แลครั้งเกิดสมเด็จพระราชมนูนี้มีบุญ แลได้พระพุทธศักราช 990 จุล สมฤทธิศก” [10]

คำว่าพระพุทธศักราช 990 จุลลัสมัณธิศกนั้นที่ถูกควรเป็น จ.ศ. 990 ตรงกับ พ.ศ. 2171

แต่เป็นปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก ส่วนปีฉลูสัมฤทธิ์ศกไม่มี มีแต่ฉลูนพศก จ.ศ. 999 ตรงกับ พ.ศ. 2180 ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ดังนั้น สมเด็จพระราชมนูฯ น่าจะเกิด พ.ศ. 2171 หรือ พ.ศ. 2180 และมีช่วงชีวิตระหว่างสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึงสมัยสมเด็จพระเพทราชา [11]

การก่อกำเนิดครั้งนี้เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากสมเด็จพระราชมนูฯ เป็นชาวเมืองสทิงพระ ได้เดินทางไปศึกษาธรรมที่เมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา จนได้รับโปรดเกล้าฯ สมณศักดิ์ที่สมเด็จพระราชมนูฯ หลังจากนั้นพระมหากษัตริย์ได้โปรดฯ ให้ออกมาบูรณะวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) โดยร่วมกับพระครูสังฆธรรมรังสีพุทธบวรจารย์ เจ้าคณะลังกาชาติ วัดราชประดิษฐฐาน ได้บูรณะพระศรีรัตนมหาธาตุ สร้างวิหาร ธรรมศาลา อุโบสถและระเบียบรอบเจดีย์พระศรีรัตนมหาธาตุ เสร็จแล้วได้ขอพระราชทานโปรดเกล้าฯ ทรงพระบรมราชูปถัมภ์ที่ภูมิดาน ข้าพระโสมสงค์ให้เป็นจำนวนมาก ดังที่เอกสารเรื่องก่อกำเนิด จังหวัดพัทลุง ได้ระบุไว้ว่า

อยู่มาเป็นช้านาน จึงสมเด็จพระเจ้าเมื่อยังมิได้เข้าไปเมืองกรุงศรีอยุธยานั้นก่อนและนามชื่อพระรามแล ธ มาคิดอ่านด้วยพระครูสังฆธรรมรังสีพุทธบวรจารย์และว่าจะขอที่ ณ บนเขาพะโคะนั้นว่าจะตั้งพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้น และจึงพระรามาภิไธยถามว่าเขานั้นสูงเท่าใด จึงพระครูสังฆธรรมรังสีพุทธบวรมาจารย์ก็บอกว่าสูงได้เส้นหนึ่ง จึงพระรามาภิไธยจะก่อพระศรีรัตนมหาธาตุเส้นห้าวา และจะทำด้วยจุลทองแดงแล จึงพระครูสังฆธรรมรังสีพุทธบวรมาจารย์ก็เห็นว่าชอบ จึงโมทนาด้วยแล จึงพระรามาภิไธยเข้าไปเมืองศรีอยุธยา จึงมีราชทานโปรดให้นามชื่อสมเด็จพระราชมนูฯผู้มีบุญแล จึงกระทำการถวายแด่สมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชโองการตรัสให้ก่อพระศรีรัตนมหาธาตุ ณ บนเขาพะโคะนั้นลงเส้นห้าวา และทำระเบียบรอบและทำพระศาลาและทำพระวิหารอุโบสถ [7]

การสร้างหรือบูรณะพระศรีรัตนมหาธาตุครั้งนี้ได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นอย่างดี โดยโปรดเกล้าฯ ให้ออกเมืองราชชนนแสนออกมาเป็นเจ้าเมืองพัทลุงพร้อมกับนำสาเกาบรรพทุกอิฐปูนจากกรุงศรีอยุธยาไปช่วยสมเด็จพระราชมนูฯก่อเจดีย์

พระศรีรัตนมหาธาตุบนเขาพระพุทธรูปหรือเขาพะโคให้เสร็จบริบูรณ์ แล้วโปรดเกล้าพระราชทานให้ยกเข้าโปรดคนทนาน 9 หัวงาน และที่เรียวยาวใส่ได้ 200 หัวงาน และยกญาติโยม ที่ภูมิตานไธนา ขาดออกจากส่วยหลวง [7] ในส่วนของที่ภูมิตานและที่เลนขุบาท อันเป็นที่ผลประโยชน์ของวัดราชประดิษฐฐานมีพื้นที่กว้างขวางมากครอบคลุมพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระทั้งหมด คือ ทิศเหนือจดเขาพังไกรและควนชลิ (อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช) ทิศใต้จดเขาเขียวและเขาแดง (อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา) ทิศตะวันออกจดทะเลอ่าวไทยและทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลา [6] แต่ในประวัติวัดพะโคได้ระบุเขตที่เลนขุบาททางด้านทิศเหนือแตกต่างไป คือ ทิศเหนือจดแหลมตะลุมพุก (อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช) [12] และหากพิจารณาจากหลักฐานที่เป็นแผนที่ภาพกัลปนาวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคที่เขียนขึ้นในสมัยอยุธยา พบว่าทิศเหนือไปถึงวัดพระพุทธบาทหรือในแผนที่เรียกว่า วัดไทรไทย [13] มีที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเชียรใหญ่ และบางส่วนแผนที่ขาดหายไป จึงเป็นไปได้ว่าเขตที่เลนขุบาทของวัดราชประดิษฐฐานทางทิศเหนือจดแหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในส่วนของวัดบวรหรือวัดที่ขึ้นกับคณะสงฆ์คณะลังกาชาติ วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโค) ที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของทะเลสาบสงขลา มีจำนวนมากที่ได้รับโปรดเกล้าพระราชทานที่ภูมิตานและเลนขุบาทเป็นที่เก็บผลประโยชน์มาบำรุงวัด เช่น วัดใหม่พระครูสมุห์พะโค มีที่ภูมิตานเป็นนา 10 ท่อน วัดขุนจันมีที่ภูมิตานเป็นนา 10 ท่อน วัดกระมีที่ภูมิตานเป็นนา 66 ท่อน วัดดีหลวงมีที่ภูมิตาน 21 ท่อน วัดชลอน มีที่ภูมิตาน 24 ท่อน เป็นต้น [13] ส่วนทางทิศตะวันตกของทะเลสาบสงขลา มีวัดควบขึ้นกับคณะลังกาชาติ มีที่ภูมิตานและเลนขุบาทเป็นพื้นที่จำนวน 18 ท่อน [6]

วัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคจึงเป็นวัดสำคัญในสมัยอยุธยาที่เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์และวัดบวรหรือวัดในสังกัดที่ตั้งอยู่ทั้งทางด้านฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา

2. การกัลปนาวัดกลุ่มคณะลังกาแก้วหรือคณะป่าแก้ว วัดเขียนบางแก้วและวัดสทิง หัวเมืองพัทลุง

วัดเขียนบางแก้วและวัดสทิงเป็นวัดสำคัญของเมืองพัทลุงในสมัยอยุธยา ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา อันเป็นศูนย์กลางการปกครองของคณะสงฆ์คณะป่าแก้ว และเป็นคณะสงฆ์ที่ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ในรูปของการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อกัลปนาที่ภูมิตาน เลนขุบาท ถวายข้าพระโยมสงฆ์ให้เป็น

กำลังสำคัญในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การกลั่นานาวัดนี้เริ่มปรากฏหลักฐานให้เห็นมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091–2111) ในสมัยนั้นมีเรื่องราวบันทึกไว้ในเอกสารกลั่นานาวัดและพงศาวดารเมืองพัทลุงได้ระบุว่า ที่บ้านสทังมีสามีภรรยาคนหนึ่ง สามีชื่อ ปะขาวสน ภรรยาชื่อ นางเป่า ทั้งสองมีบุตรด้วยกัน 4 คน คือ เจ้าอินทร์ เจ้าเพชร นางบุศย์ และนางอ่อนทอง ต่อมาเจ้าอินทร์พี่ใหญ่ได้บวชเป็นชีปะขาว แล้วลงเรือสำเภากินเที่ยวไปช้านาน ครั้นอายุได้ 60 ปี ได้เรียนรู้ทางไสยศาสตร์และอรรถธรรมจนชำนาญแล้วกลับมาบ้านสทัง ได้ทำการบูรณะวัดเขียนบางแก้วและวัดสทังเสร็จแล้วได้ไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุที่เมืองนครศรีธรรมราช หลังจากนั้นได้เดินทางเข้าไปกรุงศรีอยุธยา นำเอากระบวณวัดและพระพุทธรูปที่ได้บูรณะขึ้นถวายพระมหากษัตริย์ด้วยความดีความชอบดังกล่าว พระมหากษัตริย์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระสามีอินทร์เป็นที่พระครูอินทโมฬีศรีนันทราชฉันทันตจุฬามณีศรีราชปัญญาปรมาจารย์าธุจิตพิพิธรัตนราชวรวงศ์พงษ์ภักดีศรีศากยบุตรอุปดิษเฐร เจ้าคณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุงโปรดให้มีตราพระบรมราชโองการเบิกญาติโยมเ็นรายส่วยสาอากรชาวภูมินิสิตบาลทานพระกลั่นานาให้ขาดออกจากส่วยหลวง พระราชทานแก่พระครูอินทโมฬีฯ และยกวัดจำนวน 290 วัด หรือ 298 วัดให้ขึ้นกับคณะป่าแก้ว [6]

การกลั่นานาวัดเขียนบางแก้วและวัดสทังน่าจะมีการกระทำหลายครั้ง เนื่องจากเอกสารกลั่นานาวัดสมัยพระครูอินทโมฬีฯ มีระบุศักราชที่แตกต่างกันหลายปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในสมัยอยุธยาพระครูอินทโมฬีฯ มีหลายรูป อันเป็นการยืนยันให้เห็นว่า สมณศักดิ์พระครูอินทโมฬีฯ เป็นสมณศักดิ์ประจำเจ้าคณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุงในสมัยอยุธยา ดังเอกสารกลั่นานาวัดเขียนบางแก้วและวัดสทัง พ.ศ. 2242 สมัยสมเด็จพระเพทราชาได้ระบุไว้ว่า

ครั้นสำเร็จพระสังฆธรรมเทศนา จึงพระนิโครธารณถวายพระพรว่าพระครูอินทโมฬีศรีญาณสาครบรรณนทราชจุฬามณีศรีอุปดิษเฐร คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง ขอพระราชทานให้ถวายพระพรด้วยตำราพระกลั่นานาพระราชอุทิศไว้แต่ก่อน สำหรับอาราม ณ เมืองนครเมืองพัทลุง และเมืองขึ้นเมืองนคร เมืองพัทลุง ขึ้นคณะป่าแก้ววัดเขียนวัดสทัง หัวเมืองพัทลุง และตำราพระกลั่นานาพระราชอุทิศเดิมนั้นชำระุด และขอทำบุญฉะใหม่ ส่นองตำราเดิมไว้สำหรับพระศาสนา จึงมีพระราชโองการมานพระบัณชุกรแต่ข้าเฝ้าดำรงส

เหนือเกล้าสั่ง (แก่) หลวงศรีภูริปรัชญาธิดาเสนาบดีศรีสาลักษณ์
ให้ทำตำราพระกัลปนาพระราชอุทิศไว้สำหรับพระศาสนาให้คงโดย
เดิมพระกัลปนานุรพกษัตริธิดาธิดาอุทิศไว้เป็นพระกัลปนาแต่ก่อน
และให้ปิดตราไว้เป็นค่านับแต่นั้นไปเมื่อวันที่ [14]

การกัลปนาค้างนี้ได้รับรู้ว่า พระตำราเดิมที่บูรพกษัตริธิดาได้พระราชอุทิศไว้
ชำรุดเสียหาย จึงได้ขอทำขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2242 เพื่อใช้แทนของเดิม ที่ได้ทรงพระราชอุทิศ
ไว้ เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 10 ขึ้น 10 ค่ำ ปีมะแมชัศตร โทศก ไม่ปรากฏศักราชเท่าใด แต่
ต้องเป็นปีจอชัศตรโทศก ก่อน พ.ศ. 2242 และน่าจะตรงกับปีจอชัศตรโทศก จ.ศ. 1032
หรือ พ.ศ. 2213 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช [15] และเนื่องจากคณะสงฆ์คณะป่าแก้ว
มีวัดบวรหรือวัดที่ขึ้นกับคณะจำนวนมาก ประมาณ 290-298 วัด ที่กระจายอยู่ใน
บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาและบริเวณหัวเมืองใกล้เคียง เช่น เมืองตรัง เมืองสงขลา เมือง
นครศรีธรรมราช เป็นต้น ซึ่งคณะป่าแก้วจะต้องดูแลช่วยเหลือบูรณะสิ่งเสื่อมโทรม จึงมีความ
จำเป็นที่คณะสงฆ์ส่วนกลางต้องให้การช่วยเหลือในรูปของระบบกัลปนาวัด ดังเห็นได้ในสมัย
สมเด็จพระเพทราชาได้โปรดเกล้าฯ ให้พระครูศรีสัทธิธรรมราชจุฬารังษีจากกรุงศรีอยุธยาออกมา
ช่วยบูรณะวัดต่าง ๆ ดังหลักฐานพระตำราบรมราชอุทิศเพื่อกัลปนาสมัยสมเด็จพระเพทราชา
ได้รับรู้ว่า

ให้เจ้าพระยานครศรี (ธรรม) ราชเดชชัยภยพิริยปรารถนพาทู
เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เจ้าพ่อขุนหลวงเจ้าเมืองพัทลุง เป็นอุปประพ
แก่พระครูศรีสัทธิธรรมราชจุฬารังษี เอาทรัพย์นั้นให้ทำพระศาสนาเล่า โดย
พระราชโองการและพระธรรมนูญไว้ แต่บูรพกษัตริธิดานั้น อนึ่งถ้าพระครู
ศรีสัทธิธรรมราชจุฬารังษี เอาเชิงกุฎีศาลาลเล็กพระศาสนาในอารามซึ่ง
อันตรายทำมาณรายทั่วอารามทั้งสองร้อยเก้าสิบอารามแล้วถวาย
พระราชกุศล ครั้นถึงมรสุมปีและให้พระครูมารามคณะป่าแก้วหัว
เมืองพัทลุง ให้ภูิกาสังฆการีและสังฆบาลไปตรวจอารามทั้งสองร้อย
เก้า (สิบ) อาราม ซึ่งพระครูศรีสัทธิธรรมราชจุฬารังษีเล็กพระศาสนานั้น
อย่าให้เศร้าหมองอันตรายทำมาณรายได้ถวายพระราชกุศลแต่
สมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวตราบเท่านิพพาน... พระตำรา
พระราชอุทิศนั้นสนองพระตำราเดิมโดยพระราชกำหนดฯ [14]

นอกจากนี้พระมหาเถระของวัดต่าง ๆ บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้ร่วมกันบูรณะสร้างเจดีย์และวิหารขึ้นใหม่ หลังจากโจรสลัดมลายูพวกอาจะอาหฺรและพวกอุซงคนะยกกำลังเข้าปล้นทำลายบ้านเมืองและวัดวาอารามในบริเวณนี้ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21–23 เสร็จแล้วได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาขอพระราชทานบรมราชูปถัมภ์เพื่อกลบนาให้แก่วัดนั้น ๆ เช่น การสร้างวิหารและเจดีย์วัดแจะ การสร้างวิหารวัดเบ็ก วัดชะแล้ วัดนามิชัย วัดตำเสา วัดประดู่ วัดโรง วัดเจดีย์งาม วัดป่าขัน เป็นต้น ซึ่งวัดเหล่านี้พระมหากษัตริย์ได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานญาติโยมแลที่ภูมิสำดไร่เนาโดนดต้นตาลผลารามิส แลมีพระตำราโกษาธิบติมาไว้ให้ขาดออกจากส่วยหลวง [14] เพื่อบำรุงรักษาพระพุทศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

จากข้อมูลการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อกลบนาให้แก่คณะสงฆ์ทั้ง 2 ที่เป็นครุณย์กลางพระพุทศาสนา ทั้ง 2 ผังทะเลสาบสงขลา โดยการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา ทำให้พุทธศาสนาบริเวณนี้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ซึ่งสร้างความมั่นคงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมให้กับชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตลอดมาจนปัจจุบัน

ผลสืบเนื่องจากการกลบนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อกลบนา มีการถวายข้าพระโยมสงฆ์ ที่ภูมิตานเลนชูปาต เรือกสวนไร่นาและวัตถุสิ่งของให้กับคณะสงฆ์คณะป่าแก้ว คณะลังกาชาติ และวัดขึ้นกับคณะสงฆ์ดังกล่าว ส่งผลทำให้พุทธศาสนาบริเวณนี้เจริญรุ่งเรืองและมีผลสืบเนื่องต่อสังคม เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรมบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาหลายประการ ดังนี้

1. ผลด้านการปกครองคณะสงฆ์ การแบ่งการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยอยุธยาของเมืองนครศรีธรรมราช เมืองไชยา และเมืองพัทลุง มีลักษณะพิเศษไม่เหมือนหัวเมืองอื่น ๆ อาจเป็นได้ว่าหัวเมืองทั้ง 3 เป็นเมืองที่พระพุทศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก เพื่อให้การปกครองเป็นระบบจึงแบ่งคณะสงฆ์เป็น 4 คณะ ได้แก่ คณะลังกาแก้วหรือคณะป่าแก้ว คณะลังกาชาติหรือคณะกาชาติ คณะลังการามหรือคณะการาม และคณะลังกาเดิมหรือคณะกาเดิม แต่หัวเมืองพัทลุงมีการแบ่งการปกครองสงฆ์เพียง 2 คณะ คือ คณะป่าแก้วและคณะลังกาชาติ เนื่องจากเป็นหัวเมืองเล็ก มีลักษณะการปกครองแบบกรมวัดที่มีเจ้าคณะสงฆ์เป็นผู้ปกครองดูแลสูงสุด เจ้าคณะสงฆ์ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ จากพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา เช่น พระครูอินทโหมฬีศรีญาณสาครบรรณนทราชจุฬามณีศรีอุปติสเถระ

เจ้าคณะป่าแก้ว พระครูเทพราชเมหาพิศริปมาจารย์ราชประชา เจ้าคณะลังกาชาติ ดังได้กล่าวมาแล้ว เป็นต้น และมีข้าพระโยมสงฆ์ ภายใต้การควบคุมของเจ้าคณะประกอบด้วย นายประเพณีหรือนายอนาพยาบาล เป็นหัวหน้าผู้รักษาผลประโยชน์ของวัด หัวสิบและหัวปากเป็นขุนวัดหรือขุนหมื่น คอยควบคุมข้าพระโยมสงฆ์ หัวงานเป็นหัวหน้าหรือนายนายสวนในพื้นที่ภูมิทาน ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คณะสงฆ์ทั้ง 2 มีทั้งกำลังคนและกำลังที่ดิน ซึ่งเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่นำมาบำรุงพระพุทธศาสนา เจ้าคณะสงฆ์มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจตัดสินคดีความต่าง ๆ ของข้าพระโยมสงฆ์ที่ไม่ต้องขึ้นกับฝ่ายบ้านเมือง เนื่องจากข้าพระโยมสงฆ์เหล่านี้มีสิทธิพิเศษได้รับตราภูมิคุ้มห้ามไม่ต้องถูกเกณฑ์เดือน เกณฑ์ส่วย เกณฑ์รบศึก และเกณฑ์เข้ารับราชการ [4]

จากการกลั่นปันนี้เองจึงทำให้คณะสงฆ์มีอำนาจมากในช่วงสมัยอยุธยา ส่งผลให้ชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในสมัยนั้นเป็นเมืองพุทธศาสนาที่แยกจากอำนาจท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. ผลด้านการขยายตัวของชุมชน การกลั่นปันาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีการพระราชทานที่ภูมิทาน ที่เลณทูบาด และข้าพระโยมสงฆ์ให้กับวัดเขียนบางแก้ว คณะป่าแก้ว วัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ คณะลังกาชาติและวัดขึ้นกับคณะสงฆ์ทั้ง 2 จากการกลั่นปันาวัดดังกล่าวทำให้เกิดชุมชนขยายตัวไปตามพื้นที่เลณทูบาดและที่ภูมิทาน เนื่องจากมีพื้นที่เป็นจำนวนมากที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่าและตั้งอยู่ในที่ห่างไกลจากวัด ทางวัดหรือคณะสงฆ์ต้นสังกัดของ ข้าพระโยมสงฆ์จึงต้องมอบหมายให้ข้าพระโยมสงฆ์เข้าไปตั้งถิ่นฐานทำไร่ทำนาบนที่ภูมิทาน จนเกิดเป็นชุมชนใหม่กระจายไปตามพื้นที่ที่กลั่นปันาวัดหรือที่เลณทูบาด เมื่อชุมชนขยายตัวมากขึ้น จึงจำเป็นต้องมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดวัดขึ้นบนที่เลณทูบาด วัดเหล่านี้กลายเป็นวัดบวรหรือวัดขึ้นกับคณะสงฆ์ต้นสังกัดของข้าพระโยมสงฆ์เหล่านั้น ดังเห็นได้จากการเกิดขึ้นของวัดถ้าเขาชัยสน ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาชัยสนทางด้านทิศตะวันออก บริเวณรอบเขาเป็นพื้นที่ราบอยู่ในเขตที่เลณทูบาดของวัดเขียนบางแก้ว จึงเป็นแหล่งที่ข้าพระโยมสงฆ์เข้ามาตั้งหลักแหล่งในการทำนาและหาของป่า จนก่อเกิดเป็นวัดขึ้นกับวัดเขียนบางแก้ว โดยมีพระมหาเถรอินทองเป็นเจ้าอาวาส พันเทพเป็นนายอนาพยาบาล ควบคุมข้าพระโยมสงฆ์ จำนวน 3 หัวงาน ได้แก่ นางปล้อง หัวงาน 1 นางจิ้นหัวงาน 1 นางจิ้นหัวงาน 1 มีนาสำหรับพระอยู่ทางทิศใต้ของภูเขา จำนวน 5 ท่อน และพระมหากษัตริย์ได้พระราชทานอากรรังผึ้ง ซึ่งคาดว่ามีจำนวนมากในบริเวณภูเขาชัยสนไว้เป็นค่าอุปถัมภ์ถวายแก่พระพุทธรูป [16] **บริเวณวัดนี้มีถ้ำหลายแห่งที่มี**

พระพุทธรูปประดิษฐานอยู่จำนวนมากที่สำคัญ ได้แก่ ถ้าพระ นอกจากนั้นก็ยังมีถ้ำอลงคม ถ้ำโพรงเข้ และถ้ำควาย ถ้ำเหล่านี้อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันและเป็นถ้ำที่ได้ค้นพบหลักฐานสมัยก่อนประวัติศาสตร์จำนวนมาก เช่น โครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ หม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ และขวานหินขัด เป็นต้น

วัดหัวควนท้ายควนฝ้ายอูตรหรือวัดหัวควนท้ายควนฝ้ายอูตร ชาวบ้านเรียกว่า วัดควนยาน หรือปัจจุบันเรียกว่า “วัดโพธิยาราราม” เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เลนขุบาทของวัดสทัง วัดนี้ตั้งอยู่บนเนินหรือควนล้อมรอบด้วยที่ราบเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของตำบลควนขนุน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง เป็นวัดที่เกิดขึ้นจากข้าพระโยมสงฆ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำนา จนมีผู้คนจำนวนมากจึงตั้งขึ้นเป็นวัดขึ้นกับคณะสงฆ์คณะป่าแก้ว ในสมัยอยุธยา มีพระครูจันศรีเป็นเจ้าอาวาส นายคงจริยาเป็นนายอนาพยาบาล มีข้าพระ 5 ห้างงาน ได้แก่ นางซิจั้นห้างงาน 1 นางแกนทองห้างงาน 1 นางแก้วห้างงาน 1 นางแกงห้างงาน 1 และนางบุญห้างงาน 1 [16]

ในพื้นที่เลนขุบาทของวัดเขียนบางแก้วและวัดสทัง คณะป่าแก้ว และพื้นที่เลนขุบาทของวัดราชประดิษฐาน ซึ่งมีพื้นที่กว้างขวางและครอบคลุมชุมชนต่าง ๆ มากมาย ชุมชนเหล่านี้น่าจะเป็นชุมชนที่เกิดจากข้าพระโยมสงฆ์เข้าไปตั้งถิ่นฐานและมีการสร้างวัดขึ้นเป็นศูนย์กลางของชุมชน เช่น วัดสวนแก้ว (ร้าง) วัดสนทาทิ (ร้าง) วัดท่าควาย วัดท่ามะเดื่อ และวัดช่างทอง เป็นต้น

นอกจากชุมชนจะขยายตัวอย่างกว้างขวางในเขตพื้นที่ภูมิทานและที่เลนขุบาทแล้ว นอกเขตผลประโยชน์ของคณะสงฆ์ดังกล่าว โดยเฉพาะคณะสงฆ์คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง ยังขยายอิทธิพลเข้าไปในชุมชนที่ห่างไกลหรืออาจจะเป็นการขยายตัวของกลุ่มข้าพระโยมสงฆ์เพื่อทำาให้เป็นนาเป็นการบุกเบิกที่ดินและสร้างวัดบวรารของวัดเขียนบางแก้ว ดังกรณีของการสร้างวัดถ้ำเขาหัวช้างที่อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่บนเส้นทางข้ามคาบสมุทรมาจากบ้านตะโหมดไปออกทางช่องเขาตระ ตระบ้านตระ เพื่อออกสู่เมืองปะเหลียน ซึ่งในสมัยอยุธยาเมืองปะเหลียนเป็นเมืองขึ้นของเมืองพัทลุง และเป็นเมืองท่าทางด้านฝั่งทะเลอันดามัน ส่วนบ้านตะโหมดเป็นชุมชนต้นน้ำคลองท่ามะเดื่อและคลองพระเกิดที่ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่บ้านพระเกิด อำเภอปากพะยูน และบ้านจงเก บ้านบางแก้วได้ผ่านวัดเขียนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง วัดถ้ำเขาหัวช้าง จึงเป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดใหญ่ที่เป็นที่พักเชื่อมต่อดสองฝั่งทะเล ในสมัยอยุธยาวัดถ้ำเขาหัวช้าง มีพระมหาเถรสุมังคโลเป็นเจ้าอาวาส มีนายศรีแก้วเป็นนายประเพณี และมีข้าพระโยมสงฆ์ 5 ห้างงาน ได้แก่ นางไหมห้างงาน 1 นางสันห้างงาน 1 นางน้อยห้างงาน 1 นางบุญจันห้างงาน 1 และ

นายทิศศุภหังวาน 1 [17]

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการกัลปนาวัดเพื่อพระบรมราชูปถัมภ์ที่ภูมิตานที่
เลนพุบาตรและข้าพระโยมสงฆ์ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวของชุมชนข้าพระโยมสงฆ์ที่เข้าไป
ตั้งถิ่นฐานบนที่ดินผลประโยชน์ของวัดต่าง ๆ จนเกิดเป็นชุมชนใหม่และวัดใหม่ขึ้นจำนวน
มากที่อยู่ใต้การปกครองของคณะสงฆ์คณะป่าแก้วและคณะลังกาชาติหัวเมืองพัทลุง

3. ผลด้านการถ่วงดุลอำนาจระหว่างคณะสงฆ์และอำนาจท้องถิ่น การกัลปนาวัด
บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทำให้คณะสงฆ์คณะป่าแก้ว วัดเขียนบางแก้ว และคณะสงฆ์
คณะลังกาชาติ วัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ มีอำนาจในการควบคุมกำลังคนและที่ภูมิตานที่
เลนพุบาตรเป็นจำนวนมาก และจัดการปกครองคณะสงฆ์ในลักษณะของกรมวัด มี
ขุนหมื่น นายประเพณีอนาพยาบาล สมุหบาญชีและข้าพระโยมสงฆ์ เจิงกุกีลบาลทาน
พระกัลปนาวุฒยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของพระครูเจ้าคณะสงฆ์ จึงทำให้สถาบันสงฆ์หรือ
สถาบันพระพุทธศาสนา มีอำนาจสิทธิขาดไม่ขึ้นกับเจ้าเมืองและกรมการเมืองหรืออำนาจรัฐ
ในท้องถิ่น และผลประโยชน์ที่เกิดจากที่ดินและข้าพระโยมสงฆ์จำนวนมากที่อยู่ภายใต้การ
ควบคุมของกรมวัดที่ไม่ต้องขึ้นกับรัฐในท้องถิ่น ทำให้รัฐหรือหัวเมืองโดยเฉพาะหัวเมืองพัทลุง
ต้องสูญเสียผลประโยชน์จากที่ดินและส่วยสาอากรและข้าคน ดังนั้น การที่พระมหากษัตริย์
กรุงศรีอยุธยาทรงอุปถัมภ์วัดวาอารามด้วยการโปรดเกล้าฯ พระราชทานที่ภูมิตาน ที่เลนพุบาตร
และข้าพระโยมสงฆ์ให้กับวัดต่าง ๆ ทำให้วัดมีอำนาจสิทธิขาดไม่ขึ้นกับรัฐในท้องถิ่นเป็นการ
เพิ่มอำนาจให้กับวัดและคณะสงฆ์เทียบเท่ากับฝ่ายบ้านเมือง ซึ่งเป็นการบั่นทอนอำนาจของ
หัวเมืองเพื่อให้เกิดความสมดุลแห่งอำนาจ ไม่ให้ฝ่ายหัวเมืองพัทลุงมีอำนาจมากเกินไป
เนื่องจากดินแดนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอยู่ห่างไกลจากอำนาจอยุธยา ด้วยเหตุ
นี้ อยุธยาจึงต้องสร้างอำนาจที่มั่นคงผ่านพุทธศาสนา อย่างไรก็ดี เมื่อมีโอกาสฝ่ายหัวเมือง
พัทลุงหรือฝ่ายอำนาจรัฐท้องถิ่นก็พยายามเข้าไปช่วงชิงกำลังคนและที่ดินที่เป็นที่ภูมิตาน
และที่เลนพุบาตรอยู่หลายครั้ง ทางคณะสงฆ์จึงต้องทำเรื่องฟ้องเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อ
ให้พระมหากษัตริย์ทรงทราบและทรงโปรดเกล้าฯ ห้ามปรามเจ้าเมืองและกรมการเมืองให้
คืนคนของวัดตามบัญชีเดิม ดังที่กัลปนาวัดหัวเมืองพัทลุง ระบุไว้ว่า

อนึ่งขุนหมื่นข้าพระ ซึ่งออกไปแอบแฝงอยู่ด้วยเจ้าเมือง
แลกรมการ แลออกไปเป็นขุนหมื่นสิดัวไปทำราชการเบ็ดเสร็จ
แลงานนอกพระศาสนาทั้งปวงนั้นก็ให้เจ้าเมืองแลกรมการส่งให้
อนึ่งข้าพระซึ่งมีบาญชีมหาธรรมราชาผากคณะป่าแก้วยื่นไว้ แล

กรมการเอาเป็นข้าส่วยแลข้าพระซึ่งกรมการเอาไปใช้เป็นเกณฑ์
แลข้าพระซึ่งออกไปแอบแฝงแลเอาขึ้นบาญชีเป็นสมกำลังพระ
หลวงกรมการทั้งนั้น ให้ส่งให้แก่พระครูป่าแก้วหัวเมืองพัทลุง
ให้สมุหบาญชียื่นสารบาญชีไว้แก่มหาดไทยสัสดีตามกรมกระทรวง
ตามท้องพระตำรา ซึ่งพระราชอุทิศไว้แต่ก่อน [16]

การที่พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ ให้มีการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อกลบนา
วัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงเป็นพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ที่จะเพิ่ม
อำนาจบทบาทให้กับสถาบันสงฆ์มากขึ้น เพื่อเป็นการถ่วงดุลอำนาจและป้องกันเจ้าเมืองและ
กรมการเมืองมีอำนาจมากเกินไปที่ยากต่อการควบคุม และอาจนำไปสู่การแข็งเมืองไม่ยอม
อยู่ในอำนาจของราชธานีได้ นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือดินแดนบริเวณ
ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่มีเขตติดต่อกับหัวเมืองมลายูที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม
ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นไปได้ที่อยุธยาใช้นโยบายการกลบนาวัดเพื่อสกัดอิทธิพลศาสนาอิสลามที่
กำลังแพร่เข้ามายังบริเวณนี้ [18]

4. ผลด้านการเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม การกลบนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่
มีวัดเขียนบางแก้วและวัดสทังคณะป่าแก้วเป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทางด้านฝั่ง
ตะวันตกของทะเลสาบสงขลา และวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ คณะกลางหาชาติเป็น
ศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์ทางด้านฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาหรือบริเวณ
คาบสมุทรสทิงพระ ทำให้คณะสงฆ์ทั้ง 2 คณะและวัดบวรเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะ
ผู้นำทางด้านวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชน จึงได้พบหลักฐานในสมัยอยุธยา กล่าว
ถึงบทบาทหน้าที่ของพระครูเจ้าคณะสงฆ์ในการช่วยการพระราชพิธีตรุษสารท งานลากพระ
ถวายพระราชกุศล ดังที่เอกสาร “ประทวนตราให้แก่พระครูอินทโมฬี สมัยกรุงศรีอยุธยา”
ได้ระบุถึงบทบาทผู้นำทางด้านวัฒนธรรมของพระครูอินทโมฬีว่า “แลเมื่อครั้งคณะ
ป่าแก้วแต่ก่อนมีพระครูอันดับ 6 องค์ได้ช่วยการพระราชพิธีตรุษสารท แลงานลากพระถวาย
พระราชกุศล” [16] ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา
ฝั่งตะวันออก สมัยอยุธยา ของสุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ได้ระบุถึง บทบาทหน้าที่ความเป็นผู้นำ
ทางด้านวัฒนธรรมของพระครูเจ้าคณะสงฆ์ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่จะต้องทำ
หน้าที่ช่วยการพระราชพิธีตรุษ สารท และงานลากพระถวายพระราชกุศล ปกครองดูแล
ขุนวัด หมื่นวัด สมุหบาญชี หัวสibenายงาน ข้าโปรดคนทาน รวมทั้งเป็นผู้นำดูแลรักษางาน

พระศาสนา เช่น พระพุทธรูป สถูปเจดีย์ ภูมิ วิหาร เป็นต้น ซึ่งขึ้นกับคณะมิให้เป็นอันตรายตลอดจนดูแลหลักแดนที่วัด และลูกหลาน ข้าพระโยมสงฆ์ให้คงอยู่ตามพระตำราเดิม และเป็นผู้ดำเนินการอบรมสั่งสอนขุนหมื่น สมุหบาญชี นายหมวดข้าพระโยมสงฆ์ทั้งหลายมิให้ประพฤติชั่ว [13] ดังระบุไว้ว่า

อนึ่งให้พระครูป่าแก้วหัวเมืองพัทลุงว่ากล่าวแก่ขุนหมื่น สมุหบาญชี นายหมวด ข้าพระทั้งหลายอย่าให้คบคิดกันสุบผืนกินสุรา แลพากันไปเที่ยวปล้นสดมชาวบ้านราษฎร ตามถนนหนทาง แลบ้านเรือนรกรกสวนให้สมณพรมณาจารย์แลราษฎรไพร่พลเมืองได้รับความยากแค้นเดือดร้อน แลครั้นห้ามปรามเป็นมันคงมิให้ทำร้ายเป็นประการใดไซ้ก็จะได้ทำมาหากินอยู่เย็นเป็นสุข ครั้นถึงวันอัฐมีปารมีก็ให้พระครูป่าแก้วหัวเมืองพัทลุงทำตามพระพุทโธวาทบัญญัติ ชักชวนขุนหมื่น สมุหบาญชี นายหมวด ทำบุญให้ทานสดับรับศพระสัทธิธรรมเทศนาก็จะเป็นความชอบสืบต่อไปในอิทธิโลกย์ แลปรโลกย์ [14]

เจ้าคณะสงฆ์และพระภิกษุสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ นอกจากจะอบรมสั่งสอน บุรณะ บำรุงรักษา วัดวาอาราม พระสถูป เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ภายในวัดนั้น ๆ แล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนบุตรหลานราษฎรทั่วไปด้วย ทั้งในด้านพุทธธรรมและฝึกฝนอาชีพที่สามารถนำไปประกอบเลี้ยงชีวิตได้ จึงถือได้ว่าบทบาททางด้านผู้นำทางวัฒนธรรมของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญต่อการจรโลงพระพุทศาสนาและสังคมบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การกัลปนาวัดหรือการพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อกัลปนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้เริ่มมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 21 หรือตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้ยกเลิกการกัลปนาวัด เนื่องจากได้มีการประกาศเลิกทาสในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2417 เป็นต้นมา และได้ยกเลิกระบบไพร่ในโอกาสที่ทรงปฏิรูปการปกครองครั้งใหญ่ที่เริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2431 และประกาศใช้ทั่วประเทศใน พ.ศ. 2435 [19]

สุดท้ายผลประโยชน์ที่วัดต่าง ๆ เคยได้รับจากที่ภูมิตานสืบทอดต่อ ๆ กันมาก็สิ้นสุดลงหลังจาก พ.ศ. 2483 เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายรัชฎาการ ทางราชการได้นำภาษีค่านาไปใช้บำรุงท้องที่ ในส่วนของพื้นที่ภูมิตานกัลปนาเดิมก็ตกทอดเป็นที่จับจองของข้าพระโยมสงฆ์ที่เป็นอิสระใช้ทำมาหากินสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนหาหลักฐานเดิมมิได้

สรุปและการอภิปรายผล

การกัลปนาวัดเป็นเรื่องที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชทานที่ภูมิตานหรือที่ดินไร่นา และข้าพระโยมสงฆ์ให้แก่วัดหรือพระสงฆ์ในพุทธศาสนาโดยสิทธิ์ขาดเพื่อใช้บำรุงรักษาวัดวาอารามให้เจริญรุ่งเรือง การกัลปนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้เริ่มมีมาแล้วอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20 มีการกัลปนาวัดให้กับคณะสงฆ์ที่สำคัญ 2 คณะ คือ คณะสงฆ์คณะป่าแก้ววัดเขียนบางแก้วและวัดสงฆ์ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลา และคณะสงฆ์คณะลึงกาชาตวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา คณะป่าแก้วและคณะลึงกาชาตมีวัดขึ้นจำนวนมาก มีที่ภูมิตานและข้าพระโยมสงฆ์ภายใต้การปกครองดูแลของเจ้าคณะสงฆ์แยกจากฝ่ายบ้านเมือง ทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจระหว่างคณะสงฆ์กับอำนาจท้องถิ่น เพื่อไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจมากเกินไป และจากการที่คณะสงฆ์มีข้าพระโยมสงฆ์จำนวนมากในสังกัด ข้าพระเหล่านี้ได้ทำมาหากินบนพื้นที่ภูมิตานของวัด ทำให้เกิดการขยายชุมชนออกไปอย่างกว้างขวาง และมีการสร้างวัดขึ้นเป็นศูนย์กลางชุมชน เช่น ชุมชนวัดถ้ำหัวช้าง ชุมชนวัดถ้ำพระเขาชัยสน เป็นต้น นอกจากนี้ เจ้าคณะสงฆ์ยังเป็นผู้นำทางวัฒนธรรม มีการสร้างเจดีย์ วิหาร อุโบสถ และพระพุทธรูปให้เป็นที่กราบไหว้บูชาและสถานที่ประกอบพิธีบุญของชุมชน การกัลปนาวัดได้กระทำมาตลอดสมัยอยุธยาจนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไม่ปรากฏมีการกัลปนาวัดอีกเลย การกัลปนาและผลประโยชน์ที่คณะสงฆ์และวัดเคยได้รับจากที่ภูมิตานและข้าพระโยมสงฆ์ได้หมดไปหลังจากรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ประกาศเลิกทาส ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 และสิ้นสุด พ.ศ. 2435

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาวิจัยกัลปนาวัดในบริเวณอื่นเพื่อเปรียบเทียบกับกัลปนาวัดบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น การกัลปนาวัดบริเวณเมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี การกัลปนาวัดบริเวณเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษาวิจัยการกัลปนาของศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้ เพื่อเปรียบเทียบกับกัลปนาวัดในพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- [1] หอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ. ทะเบียนที่ 001.4/26 เลขที่ 37.
พงศาวดารเมืองพัทลุง. (เพลานางเลือดขาว).
- [2] พิริยะ ไกรฤกษ์ (แต่ง) พรพิมล เสนะวงศ์ (แปล). (2528). “ร่างลำดับเหตุการณ์ของ
ประติมากรรมที่พบที่สทิงพระ”, ใน **ประวัติศาสตร์และโบราณคดีคาบสมุทร
สทิงพระ**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- [3] ยงยุทธ ชูแว่น. (2531). “พัทลุง : จากเมืองปลายแดนของอยุธยาสู่เมืองภายใน
อาณาจักรในสมัยรัตนโกสินทร์”, ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีพัทลุง**. พัทลุง : โรงพิมพ์พัทลุง.
- [4] คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี. (2510). “คำนำ”, ใน **ประชุมพระตำราบรมราชาพิศเพื่อกลบนา
สมัยอยุธยา ภาค 1**. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- [5] ระวีวรรณ ภาคพรต. (2526). **การกลบนาในลานนาไทยตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 20
ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [6] หลวงศรีวัตร (พิน จันทโรจวงศ์). (2515). **พงศาวดารเมืองพัทลุง**. พระนคร :
โรงพิมพ์เจริญธรรม.
- [7] คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี. (2510). “เรื่องกลบนาวัดจังหวัดพัทลุง”, ใน **ประชุมพระตำราบรมราชาพิศ
เพื่อกลบนา สมัยอยุธยา ภาค 1**. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี,
2510.
- [8] สุวัจน์ พงศ์ไพบูลย์. (2529). “กลบนาในภาคใต้”, ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้
พ.ศ. 2529 เล่ม 1**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- [9] วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2555). “พระตำราบรมราชาพิศเพื่อกลบนา (1) : มรดกความทรงจำ
แห่งเมือง พัทลุง”, ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช
ครั้งที่ 6**. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- [10] คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี. (2510). “ย่อเข้าตำราหมีนตราพระธรรมวิลาสเอาไปวิวาทเป็นหัวเมือง”, ใน **ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลบนา สมัยอยุธยา ภาค 1**. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- [11] ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2550). **หลวงพ่อดเทศเยียบน้ำทะเลจิต : ศึกษาประวัติศาสตร์ความเชื่อและผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมภาคใต้**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- [12] ชัย สัจจาพันธุ์. (2520). **ประวัติวัดพะโคะ ประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ**. สงขลา : โรงพิมพ์วินิจการพิมพ์.
- [13] หอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ. (2158). **หมู่ตำราภาพชื่อแผนที่เมืองนครศรีธรรมราช จ.ศ. 977**.
- [14] คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี. (2510). “พระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลบนาสมัยสมเด็จพระเพทราชา”, ใน **ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกลบนา สมัยอยุธยา ภาค 1**. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี.
- [15] สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2523). **รายงานการวิจัยพุทธศาสนาแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา ฝั่งตะวันออกสมัยกรุงศรีอยุธยา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- [16] คลิ่ง ตัญจนะ (รวบรวม). (2513). **ตำราพระเพลาวัตบางแก้ว**. พัทลุง : โรงพิมพ์พัทลุง.
- [17] หอพระสมุดวชิรญาณ หอสมุดแห่งชาติ. **หมู่พงศาวดาร ชื่อ พระกลบนาวัดเมืองพัทลุง ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา**. เลขที่ 37/ก.
- [18] ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2552). **พัฒนาการและบทบาทของพระพุทธศาสนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- [19] สนั่น เมืองวงษ์. (2518). **ประวัติศาสตร์ไทย ธนบุรี-รัตนโกสินทร์**. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- [20] ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2536). “เพลาบางเลียดขาว : ศึกษาความเชื่อและพุทธศาสนาในกลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันตก”, ใน **การสัมมนาทางวิชาการ ครั้งที่ 2 เรื่อง พัทลุงศึกษา : พัฒนาการสังคมและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา**. วันที่ 23-25 สิงหาคม พ.ศ. 2536.